ליקוטי מוהר"ן

שיחות הר"ן

שיחה כח

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

ראוי לאדם לעבור
בכל הספרים הקדושים

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מח גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר

(חי"מ שמז שמח)

שיחות הר״ן סימן כח

מוגה על פי דפוס ראשון שנת תקעה שהדפים מוהרנ״ת בסוף ספורי מעשיות בשם ליקוטי מוהר״ן

ראוי לאדם שיעבור וילך בזה העולם בכל הספרים הקדושים וללמוד כולם. כדי שיהי׳ בכל מקום. כמו שנמצא השרים הגדולים שהולכים ועוברים במדינות. ומוציאים הוצאות רבות על זה. כדי שיוכל אח״כ להתפאר ולומר שהי׳ במדינות. כמו שדרך השרים להתפאר ולומר. הייתי בוארשא וכיוצא בזה. כמו כן. ראוי שיהי׳ האדם בעוה״ז בכל מקומות הקדושים של התורה. כדי שיוכל להתפאר בעוה״ב שהי׳ בכל מקום דהיינו בכל הספרים הקדושים כנ״ל. ולעתיד בעוה״ב מזכירין אותו כל מה שלמד בעוה״ז.

ראוי לאדם לעבור בכל הספרים הקדושים

שיחות הר״ן אות כח

מקום וזמן אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

שיחה זו היא זרוז ללמוד בהתמדה הרבה ספרי קודש להספיק לעבור בכמה שיותר ספרים וגם על חשבון החזרה כי בעהו״ב יזכירו לו מה ששכח.

שיחות

אין

לקוטי הלכות

אין

קושיות

א. שיעבור וילך בכל הספרים הקדושים – צ״ע הרי רבנו אמר תורה צו תנינא ובחי״מ תל״ח שהיה רוצה שלאנשיו יהיה התבודדות, כל היום וא״כ מתי יעברו על כל הספרים

ב. שיעבור וילך בכל הספרים הקדושים – צ״ע מחיי מוהר״ן שמז שזרז ללמוד את ספרו הרבה ובעיון וכן בתורה קה תנינא אמר שרק ע״י עיון בתורה שלו זוכים לברור המדמה להנצל מהרהורים ובתורה קה שרק ע״י עיון זוכים לתשובה, ואמר שאחרי שיצא ספרו א״צ ספרים אחרים ומתי יעבור על כל הספרים האחרים

ג. שיעבור וילך בכל הספרים הקדושים – צ״ע מה כוונת כפל הלשון ׳יעבור וילך׳ האם אפילו בהעברה בעלמא בלי שום הבנה? אולי הכוונה שיעבור אבל בהליכה ולא בריצה.

ד. צ״ע בשיחה כו אמר שאין לו לחשוש שלומד ושוכח כי מקבל שכר עמלו ולא על ההספק. ומדוע כאן לא אמר כן האם כיון שלימוד בקיאות לא נחשב עמל לקבל עליו שכר אלא רק שכר ידיעת התורה/[ב]\

ה. צ״ע משמע כאן שאין שום עניין לחזור על לימודו ובשיחה עו אומר שילמד הרבה ספרים ואע״פ שלא מבין הכל יבין כשיחזור עליהם, וצ״ע הרי יש המון ספרים ומלשונו בשיחה זו שיעבור בכולם קשה שאם ילמד כולם לא יחזור אף פעם.

ו. הייתי בוארשא – צ״ע זו רק עיר אחת ואילו בנמשל מתפאר שהיה בהרבה מקומות. אולי אדרבה זה כוונתו לרמוז שכל הספרים לאו דווקא אלא החשובים שבהם שהרי את כולם ממש א״א להספיק גם כל חייו

ז. הייתי בוארשא – צ״ע כי מסתמא לא היה בכל ווארשא וגם אם היה במקום אחד כבר יכול להתפאר שהיה בוורשא וא״כ האם גם הלמוד בספרים הכוונה שילמד קצת מכל ספר או דווקא כולו, ואת״ל שכולו אין המשל דומה לנמשל. ואולי כי גם מסכת אחת מכל הש״ס אפשר להתפאר בה בעוה״ב מי שהיה טרוד ולא היה יכול יותר

ח. הייתי בוארשא – צ״ע הרי הרבה היו בוורשא, ומדוע לא יתפאר שהיה באיזה כפר נידח ביערות אפריקה שאין מי שהיה בו ורק הוא היחיד שיכול להתפאר שהיה בו? נראה שדווקא נקט וורשא לומר שאע״פ שרבים היו

[א] יט חשון תשפז ירושלים

[ב] **שמעתי מהריצ״ח** (דברים תשנ״ח) בשם אדם גדול אחד עה״פ ״יקרבו ימי אבל אבי ואהרוג את אחי יעקב״ ושואלים עיין השל״ה הקדוש ספר שמות – שובבי״ם ת״ת (ב) וזהו שאמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי (בראשית כז, מא), כי המתין בשעה שיעקב יפסיק מן התורה, כי מלאך המות שרו של עשו אין לו שליטה בעת עסק התורה כעובדא דדוד המלך (שבת ל, א) וכעובדא דרב חסדא כו׳, וכש״יקרבו ימי אבל״, ואבל אסור לעסוק בתורה, אז אזדווג לו. וכעין זה כתב כאן **כלי יקר** מדוע אמר ״ימי אבל״ ולא סתם אחר מות אביו? ותירצו כי בימי האבל אסור ללמוד, ואז קליפת עשו יש לו אפשרות לשלוט על יעקב, ושאל החכם הנ״ל הרי יש דברים שמותר ללמוד, ותירץ שהרי גם מה שמותר זה בלבד שלא יעיין, ומזה דייק וחידש שרואים שדווקא הלימוד בעיון הוא השומר מעשו הרשע.

בה אבל הוא אבל היא עיר חשובה והוא טרח והגיע אליה, הכי נמי ללמוד את הש״ס ורמב״ם היו עוד כמוהו ואעפ״כ זו התפארות כי יש הרבה שלא זכו והוא טרח וזכה.

ט. שֶׁיּוּכַל לְהִתְפָּאֵר בָּעוֹלָם־הַבָּא שֶׁהָיָה בְּכָל־מָקוֹם – צ״ע כי בתנדב״א משמע ששואלים אם למד ושואלים שיסדר תלמודו, אבל מה רבותא שרק עבר בהרבה ספרים? גם בפסחים נ./[ג] רב אשי וחב״פ חזרו תלמודם כי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. משמע שצריך לחזור תלמודו ולבא עמו לשם ולא לסמוך שיזכירו לו.

י. לעתיד לבא מזכירין אותו מה שלמד – ׳מה שלמד׳ משמע מזכירין לו מה שהבין בשעתו ושכח כיון שלא חזר. וצ״ע הרי לעיל אמר שיעבור וילך בכל הספרים משמע אפילו שלא מבין, כי אם צריך להבין איך יספיק כל הספרים?

יא. לעתיד לבא מזכירין אותו מה שלמד – צ״ע מאי לשון אותו? האם הכוונה שמזכירים לו, או דווקא אותו

עד כאן ההקדמה

*

שיחה כח

רָאוּי לָאָדָם שֶׁיַּעֲבֹר וְיֵלֵךְ בְּזֶה הָעוֹלָם בְּכָל הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, וְלִלְמֹד כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל־מָקוֹם/[ד]; כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא הַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים שֶׁהֹלְכִים וְעֹבְרִים בַּמְּדִינוֹת וּמוֹצִיאִים הוֹצָאוֹת רַבּוֹת עַל־זֶה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל אַחַר־כָּךְ לְהִתְפָּאֵר וְלוֹמַר שֶׁהָיָה בַּמְּדִינוֹת, כְּמוֹ שֶׁהֶרֶךְ הַשָּׂרִים לְהִתְפָּאֵר וְלוֹמַר: הָיִיתִי בְּוַוארְשָׁא וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, כְּמוֹ כֵן רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם בָּעוֹלָם־הַזֶּה בְּכָל מְקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁל הַתּוֹרָה, נראה שעיקר הכוונה למקומות חשובים כמו ווארשא **כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְפָּאֵר בָּעוֹלָם־הַבָּא שֶׁהָיָה בְּכָל־מָקוֹם, דְּהַיְנוּ בְּכָל הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים כַּנַּ״ל.** ואין לו לחשוש שכיון שהולך בכל הספרים אין לו זמן לחזור על לימודו כדי שיזכור, ואם לא יזכור כיצד יתפאר בעוה״ב שהיה בכל הספרים כי **וְלָעָתִיד בָּעוֹלָם־הַבָּא מַזְכִּירִין אוֹתוֹ כָּל מַה שֶּׁלָּמַד בָּעוֹלָם־הַזֶּה.**

על כן ראוי לאדם ללמוד הרבה בכל הספרים הקדושים אע״פ ששוכח. וראה גם בשער המצוות/[ה] שהשכחה היא בנפש בחי׳ נוקבא בחי׳ שכחה, וכיון שאנו עוסקים בתיקון הנפש בהכרח שנשכח אבל בעוה״ב יתוקן גם הרוח ויזכור הכל/[ו] לאדם מה שלמד/[ז] כמבואר בזוהר ח״א קפה/[ח]. וראה מהר״ל/[ט] סיבת השכחה כיון שאנו בגוף אבל בעוה״ב כשנפשוט את הגוף נזכור הכל. וכן כתב המבי״ט/[י].

[ג] **פסחים דף נ.** – וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁיְּקָרִין הֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּקְפוּיִין הֵן לָעוֹלָם הַבָּא. כִּי הָא דְּרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי חָלַשׁ וְאִיתְנְגִיד, כִּי הֲדַר, אָמַר לֵיהּ אֲבוּהּ: מַאי חֲזִיתְ? אָמַר לֵיהּ: עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי, עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה, וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה. אָמַר לוֹ: בְּנִי, עוֹלָם בָּרוּר רָאִיתָ. וַאֲנַן הֵיכִי דָּמְתָם? כִּי הֵיכִי דְּאִיתוּ אֲנַן הָכָא, הָכִי אִיתְיְנַן הָתָם. וְשָׁמַעְתִּי שָׁהִיוּ אוֹמְרִים: אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ.

וראה גם מועד קטן כח. רַב אָשֵׁי אִיתְּחֲזֵי לֵיהּ (בְּשׁוּקָא), אֲמַר לֵיהּ: אִיתְּרַח לִי תְּלָתִין יוֹמִין, וְאַהֲדְּרִין[ה] לְתַלְמוּדַאי, דְּאָמְרִיתוּ: אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ.

וכן בכתובות עז: רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא שׁוֹשְׁבִינֵיהּ הֲוָה. כִּי הֲוָה קָא נָיְחָא נַפְשֵׁיהּ, אֲמַרוּ לֵיהּ לְמַלְאָךְ הַמָּוֶת: זִיל עְבֵיד לֵיהּ רְעוּתֵיהּ. אֲזַל לְגַבֵּיהּ וְאִיתְּחֲזֵי לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: שְׁבָקֵי תְּלָתִין יוֹם עַד דְּנֵהֱדַר תַּלְמוּדַאי. דְּאָמְרִי: אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ.

[ד] **וכן כתב בשו״ע הרב** (הלכות תלמוד תורה פרק ב סעיף י) אחרי שאדם כבר יודע היטב את כל ההלכות הנוגעות למעשה, וחוזר עליהם לעולם, נכון לקבוע זמן בשעה קטנה בכל יום ללמוד פעם אחת כסדר את כל הבבלי וירושלמי ומכילתא וסיפרא וסיפרי ותוספתות וכל המדרשים מתנאים ואמוראים כמו מדרש רבה מדרש תנחומא פסיקתות וזוהר, כדי שיגמור פעם אחת בחייו את כל התורה שבעל פה שניתנה למשה בסיני, לקיים מצות שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה וגו׳ (דברים יא כב), ומסיים שאפילו אם ישכח הכל, הרי לעתיד לבוא יזכירו לו את כל מה ששכח מחמת אונסו, כי אי אפשר לחזור כל כך על כל מה שלומד בזמן כל כך קטן כל יום.

[ה] **רבי חיים ויטאל (בספר שער המצות** (להאריז״ל) תחילת פרשת ואתחנן) מצות ת״ת כתיב והיו הדברים האלה וגו׳ ושננתם לבניך וגו׳ בתחלה אכתוב בענין השכחה אשר באנשים כי היא נותנת עצלות ותרדמה לימנע מעסק התורה באמרם כי הנה ח״ו נמצאים יגעים לריק ולבטלה כיון שהכל נשכח מהם ולכך נודיעך ענין השכחה מה ענייניה. הנה נודע מאמרי הזוהר פרשת משפטים בתחלת הפרשה באומרו כי האדם תחלה נותנים לו נפש ואי זכי יתיר יהבין ליה רוחא כו׳. [ב] הנה הנפש היא מן הנקבה ובה ענין השכחה וכל זמן שלא השיג האדם חלק רוח הבאה מן הזכר ובו סוד הזכירה הוא שוכח והולך. והנה טורח ומתקן הנפש ע״י טרחו ועמלו בתורה [ג] ואעפ״י ששוכח מה שלומד אינו יגע לריק ח״ו יען כי [ד] בעוה״ב ולעתיד לבא יזכירו לו כל מה ששכח כמ״ש רז״ל [זהר ח״א דף קפ״ה], [ה ואם עתה בחיים הוא שוכח הטעם הוא כי המקום גורם לכך כי הוא מתקן הנפש הנקרא עלמא דנוקבא ואינו ח״ו יגיעו לריק ומחוייב הוא לתקן בראשונה הנפש ואח״כ יתנו לו הרוח. הרי הקדמה א׳:

הקדמה ב׳ [ו] בענין השכחה מה ענינה דע כי השכחה נמשכת מן אחוריים דאו״א כי הנה נודע שהפנים שלהם הם הוי״ה ואהי״ה במילוי יודי״ן ושניהם גי׳ זכור כי מהם נמשכת הזכירה וזה הוא ענין זכירה זכ״ר י״ה כי הזכירה היא באו״א הנקראים י״ה בבחינת הפנים שלהם שהם ע״ב קס״א. אבל האחוריים שלהם הם הריבוע והאחוריים של שני שמות הנזכרים שהם הוי״ה ואהי״ה דמילוי יודין ושניהם גי׳ תשכח:

[ו] **משמע** מדבריו שממילא יזכור כשיזכה שנפשו תהיה מתוקנת ויזכה גם לרוח וצ״ע.

אע״פ שגם האריז״ל אומר זאת וגם רבנו כאן אומר בכזו פשטות שלעתיד מזכירין לאדם כל מה שלמד, צ״ע אם כוונתם להכריע בסוגיא שנתונה במחלוקת ורבים הוסיפו לזה תְּנָאִים, ואולי זה תלוי מתי.

וכן משמע מפרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד פ״א – הנה, ענין הקורא ושוכח מה שלומד. אין ראוי לומר כי מאחר שהכל נשכח ממנו, נמצא יגע לבטלה, ואולי מפני זה ח״ו ימנע לעסוק בתורה. והטעם שקורא ושוכח, הוא שעדיין לא השיג רוח דוכרא, שממנו הזכירה, רק השיג נפש הנוקבא שממנה השכחה. ואמנם הקורא ושוכח, מתקן בעולם הנוקבא, ולעתיד יזכירוהו כל מה ששכח, וא״כ מוכרח לתקן תחלה בעולם הנוקבא, כי שם א״א רק ע״י שכחה, כי המקום גורם לו. ותיקונו הוא כדי להסיר השכחה, יתגלגל בשלג שעולה כמנין שכחה, ויכוין לג׳ אלפין של ג׳ אהיה – דיודין דאלפין דההי״ן, וזה יועיל לו הרבה, וירחץ מצחו ג״פ בשלג, ובכל פעם יכוין במלוי א׳, ויועיל הרבה לזכירה. לטהר המחשבה.

[ז] **בשער המצוות מהדורת** ירושלים תשמח המהדיר י״צ ברנדווין ציין גם לע״ח שער יד או״א סוף פ״ב. ושער טו הזווגים סוף פ״ה ובהשמטות לספר הזוהר אות שלד. ובע״ח שער ציור העולמות בסופו.

[ח] **ראה זוהר וישב דף קפד:** – וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה, וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם כדי לפרש פסוק זה **רַבִּי יְהוּדָה פָּתַח** בשבח התורה **וְאָמַר** מש״כ **תּוֹרַת יהו״ה תְּמִימָה** פי׳ התורה התמימה שעסק בה האדם בעולם הזה, **מְשִׁיבַת נָפֶשׁ** גורמת לו חיים בעולם הזה ושתשוב אליו נפשו בתחיית המתים כדמפרש ואזיל, **כַּמָּה אִית לוֹן לִבְנֵי נָשָׁא לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרַיְיתָא** עד כמה יש לבני אדם להשתדל בתורה, **דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְיתָא** כי כל מי שעוסק בתורה, **לְהֱוֵי לֵיהּ חַיִּים בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי** יהיה לו חיים בעולם הזה ובעולם הבא, **וְזֵכֵי בְּתַרֵּין עָלְמִין** והוא זוכה ליהנות בשני עולמות, **וַאֲפִילּוּ מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְיתָא וְלָא יִשְׁתַּדַּל בָּהּ לִשְׁמָהּ כַּדְקָא יָאוּת** ואפילו מי שעוסק בתורה ואינו עוסק בה לשמה כראוי, **זְכֵי לַאֲגַר טַב בְּעָלְמָא דֵּין** זוכה גם כן לשכר טוב בעולם הזה, **וְלָא דַיְינִין לֵיהּ בְּהַהוּא עָלְמָא** ולא דנים אותו בעולם הבא.

וְתָא חֲזֵי, כְּתִיב אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עשֶׁר וְכָבוֹד פירושו **אֹרֶךְ יָמִים** הבטחה זו נאמרה **בְּהַהוּא דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְיתָא לִשְׁמָהּ** בזה שעוסק בתורה לשמה, **דְּאִית לֵיהּ אֹרֶךְ יָמִים בְּהַהוּא עָלְמָא דְּבֵיהּ אוֹרְכָא דְיוֹמִין** שיש לו אורך ימים בעולם הבא שהוא עולם הנצחי ושם הוא סוד אריכות ימים, **וְאִינּוּן יוֹמִין אִינּוּן יוֹמִין וַדַּאי** ואותם הימים הם ימים של קיום בודאי, אבל הימים של עולם הזה הם כצל עובר כלים באפס תקוה, ור״ל שלא יאמר אדם מאחר שאני עוסק בתורה שנאמר עליו אורך ימים, אהיה בטוח שלא אמות בעולם הזה, כי אין זה כונת הפסוק אלא אורך ימים לעולם הבא, ואמר עוד **תַּמָּן אִיהוּ רָחֲצָנוּ דִּקְדוּשָּׁה דִּלְעֵילָּא** שם הוא שכר של הבטחון האמיתי של מעלה, **דְּאִתְרְחִין בַּר נָשׁ בְּהַאי עָלְמָא לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרַיְיתָא** שבטח האדם בהקב״ה בעולם הזה ועסק בתורה, **לְאִתְתַּקְפָּא בְּהַהוּא עָלְמָא** כדי להתחזק בעולם הבא, (דף קפה ע״א) **בְּשָׁמְאלָהּ עשֶׁר וְכָבוֹד** זה נאמר על מי שעוסק בתורה שלא לשמה, וגם הוא **אֲגַר טַב וְשַׁלְוָה אִית לֵיהּ בְּהַאי עָלְמָא** שכר טוב ושלוה דהיינו עושר וכבוד יהיה לו בעולם הזה.

וְכָל מַאן דְּיִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְיתָא לִשְׁמָהּ וכל מי שעוסק בתורה לשמה, **כַּד נָפִיק מֵהַאי עָלְמָא** כשיהיה נפטר מזה העולם, ויוליכו אותו מן הבית לקבר, **אוֹרַיְיתָא אָזְלָא קַמֵּיהּ וְאַכְרָזַת קַמֵּיהּ** התורה הולכת לפניו ומכרזת לפניו, **וְאָמְרַת עָלֵיהּ דְּלָא יִקְרְבוּן בַּהֲדֵיהּ מָארֵיהוֹן דְּדִינָא** ומגנת עליו שלא יקרבו אליו בעלי הדינים להזיקו, **כַּד שָׁכִיב גּוּפָא בְּקִבְרָא הֵיא נָטְרַת לֵיהּ** כשהגוף שוכב בקבר היא שומרת עליו, שלא יגעו זרים בקברו ולא יהיה נדון בחבוט הקבר, **כַּד נְשָׁמְתָא אָזְלָא לְאִסְתַּלְּקָא לְמֵיתַב לְאַתְרָהּ** כשהנשמה הולכת לעלות מג״ע של מטה דרך ההיכלות לג״ע של מעלה לחזור למקומה, **אֵיהִי אָזְלָא קַמָּהּ דְּהַהִיא נְשָׁמְתָא** היא הולכת לפני אותה הנשמה, **וְכַמָּה תַּרְעִין אִתְפְּרְעִין מִקַּמָּהּ דְּאוֹרַיְיתָא עַד דְּעָאלַת לְדוּכְתָּהּ** וכמה שערים סגורים נשברים ונפתחים מלפני התורה ההולכת לפני הנשמה עד שנכנסת למקומה לג״ע העליון, **וְקָיְימָא עֲלֵיהּ דְּבַר נָשׁ עַד דְּיִתְעַר בְּזִמְנָא דְּיקוּמוּן מֵתַיָּיא דְּעָלְמָא** ועומדת על האדם עד שיתעורר ויקום בזמן שיקומו מתי העולם, **וְאֵיהִי מַלְפָּא סַנֵּיגוֹרָא עֲלֵיהּ** והיא מלמדת זכות עליו, **הָדָא הוּא דִּכְתִיב בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, וְהָקִיצוֹתָ הִיא תְּשִׂיחֶךָ** ומפרש **בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ כַּמָּה דְּאִתְּמַר** שהתורה תלך לפניו בעת פטירתו מן העולם, **בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ דְּשָׁכִיב גּוּפָא בְּקִבְרָא** בשעה שהגוף שוכב בקבר, **דְּהָא כְּדֵין בְּהַהוּא זִמְנָא אִתְּעַר גּוּפָא בְּקִבְרָא** כי אז בזמן ההוא נדון הגוף בקבר, **וּכְדֵין אוֹרַיְיתָא אֲגִינַת עֲלֵיהּ** ואז התורה מגנת עליו מדיני הקבר, **וְהָקִיצוֹת הִיא תְּשִׂיחֶךָ כְּמָה דְּאִתְּמַר** פירושו **בְּזִמְנָא דְּיִתְעָרוּן מֵתֵי עָלְמָא מִן עַפְרָא** בזמן שיתעוררו ויקיצו מתי העולם מן העפר, **הִיא תְּשִׂיחֶךָ לְמֶהֱוֵי סַנֵּיגוֹרְיָא עָלָךְ** אז התורה תהיה מליץ יושר עליך ללמד עליך זכות. (רמ״ק והמ״ו ומפרשים)

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר מש״כ **הִיא תְּשִׂיחֶךָ, מַאי הִיא תְּשִׂיחֶךָ** מה כונתו, ואמר **בְּגִין דְּאַף עַל גַּב דְּהַשְׁתָּא יְקוּמוּן מֵעַפְרָא** לפי שאף על פי שעתה יקומו מן העפר, **אוֹרַיְיתָא לָא יִתְנַשֵּׁי מִנְּהוֹן** התורה שלמדו בחייהם לא תשתכח מהם, **דְּהָא כְּדֵין יִנְדְּעוּן כָּל הַהִיא אוֹרַיְיתָא דְּשָׁבְקוּ מֵהַאי עָלְמָא** כי אז ידעו כל אותה התורה שהניחו כשנסתלקו מזה העולם, ר״ל שלא יהיה כעין הנשמות הבאות לגוף בעת לידת האדם ששוכח ע״י הגוף כל תורתו שלמדו אותו טרם בואו לעולם, אלא תכנס הנשמה בגוף וידע הגוף כל אותה התורה שהיה יודע בעת היותו בעולם, וביתרון גדול כי יתבררו לו כל ספיקותיו, וזה שאמר **וְהַהִיא אוֹרַיְיתָא נְטִירָא מֵהַהוּא זִמְנָא וְתֵיעוּל בְּמַעַיְיהוּ כְּמִלְקַדְמִין** זו התורה שמורה מזמן ההוא ותכנס במעיהם כמקודם, **וְאֵיהִי תְּמַלֵּל בְּמַעַיְיהוּ** והיא תדבר במעיהם, ר״ל בלבם שהוא מכלל המעים, כעין מש״כ (תהלים מ ט) ותורתך בתוך מעי, ופי׳ (הרל״ק) תורתך שמורה בלבבי אשר היא מכלל מעי, כלומר שלא ישכחו אותה עוד לעולם, **וְכָל מִלִּין מְתַתְקְנָן יַתִּיר מִכַּמָּה דַּהֲווֹ בְּקַדְמֵיתָא** וכל דברי התורה יהיו מתוקנים וברורים יותר ממה שהיו מקודם, כי אותו הגוף שיקום בתחיה יהיה כמעט רוחני, ולכך תתנוצץ בו התורה יותר מכמו שהיתה בגוף החומרי והגשמי, **דְּהָא כָּל אִינּוּן מִלִּין דְּאִיהוּ לָא יָכִיל לְאַדְבָּקָא לוֹן כַּדְקָא יָאוּת** כי כל אותם דברי התורה שלא היה יכול להשיג אותם כראוי בעולם הזה מצד גופו הגשמי, **וְאִיהוּ אִשְׁתַּדַּל בָּהּ וְלָא אִתְדַּבַּק בָּהּ** והוא השתדל בהם ולא השיג אותם, **כְּלָהוּ עָאלִין בְּמַעְוֵי מְתַתְקְנָן** כולם יכנסו בלבו מתוקנים וברורים, **וְאוֹרַיְיתָא תְּמַלֵּל בֵּיהּ** והתורה תדבר עמו **הָדָא הוּא דִּכְתִיב וְהָקִיצוֹתָ הִיא תְּשִׂיחֶךָ** בעת שתקום בתחיית המתים התורה תדבר עמך כחבר טוב המדבר עם חברו להשתעשע עמו, ור״ל התורה בעצמה תשיח עמו ללמדו ולהזכירו כל מה שהיה יודע קודם שמת ויותר מזה, כי כל מה שהיה קורא בלתי ידיעה לשם שמים, אחרי התחיה יבין אותו על בוריו, והכל כפי מה שעסק ובמה שנתעסק אם במקרא או במשנה או בתלמוד או בספרי תורה, כפי העסק והטורח כך יזכה אז לידע אותה על בוריה.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, פְּגוּנָא דָּא כָּל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְיתָא בְּהַאי עָלְמָא כעין זה כל מי שהשתדל בתורה בעולם הזה, **זְכֵי לְאִשְׁתַּדְּלָא בָּהּ לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְהָא אִתְּמַר** הוא יזכה להשתדל בה לעולם הבא, ר״ל בעולם הנשמות בג״ע, ועוד יוסיף שם בתוספת יתרון בהבנת סתרי תורה, ואותה התוספת תשאר לו לדעת אותה כשיקום בגופו בתחיית המתים. (רמ״ק והרח״ו, ועי׳ ג׳ המלות ריש פ׳ ומתחלן)

[ט] **המהר״ל** (נתיבות עולם נתיב התורה פרק יב) מביא את הגמ׳ (ברכות דף ח.) הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, כי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון, וביאר שגם אם אדם שוכח את תורתו, המדרגה שקנה על ידה לא בטלה כי התורה לא הסתלקה ממנו, וכמו שתלמיד חכם התורה לא מסתלקת ממנו בזמן השינה וכדומה, ועדיין שמו 'תלמיד חכם', כך גם מי שהתורה אינה עמו תמיד או ששכח בגלל שהוא בעל גוף, אינו נחשב שהתורה הסתלקה ממנו, ובעולם הבא ששם אין מניעה מצד הגוף, תורתו תהיה עמו. (הובא בגליון עומק הפשט 248 ויחי תשם)

[י] **ספר בית אלקים** – שער היסודות – אמצע פרק ששים – אבל הנשמה שתחזור בזמן התחייה לגוף שנפרדה ממנו תזכור ותדע שהיתה כבר בגוף זה, וכל מה שעבר עליה בעוה״ז קודם שנתפרדה מן הגוף, כמו הישן שזוכר כשניעור כל מה שידע קודם והשינה היא אחת מס׳ במיתה, וכמו שנזכר למעלה, וכמו שכתב הגאון ר״ס ז״ל בשאלה הד׳ שיכירו קצתם את קצתם ולכן יכירו מעבדיהם וכל מה שקרה להם בזה העולם קודם הפרדם ממנו, ובכלל זה יזכרו כל מה שלמדו בתורה בעוה״ז, כי גם שעבר עליהן כמה אלפים מן השנים לא תפול בהן שכחה, כי אין שכחה לפני הנשמות שנחצבו מתחת כסא כבודו, **והשכחה אינה מצויה אלא בחושים הגשמיים לא בנשמות**, ואדרבה **תזכורנה כל מה שילמדו בכל זמן היותן בגוף אע״פ שנשכח מהם קצת**, כי השכחה מצויה בחושים ובפרט בחושי הזקנים, ועם כל זה בשעת הפרדן מן הגוף תזכורנה כל מה שלמדו וכל מה שעבר עליהן בהיותן בגוף כמו שכתוב (תהלים ק״ד) תוסף רוחם יגועון, והתוספה בשעת הגויעה היא זכירה כל מה ששכחו בהיותן בגוף בהסתלקן מן הגוף והחושים הגורמים השכחה:

כי במדרש משלי/[יא] מבואר שאחר הפטירה כשעולה נשמתו לבי״ד של מעלה שואלים אותו מה למד ואם שכח היא בושה וכלימה וכידוע שהבושה בעוה״ב יסורים גדולים. ומבואר שם שת״ח שעוסק בחייו בתורה אזי לפני שנפטר מלאכי השרת/[יב] מזכירין לו אם שכח איזה דבר כדי שלא תהיה לו בושה לפני הקב״ה.

מאידך בתנא דבי אליהו/[יג] אומר שאם אדם לא ישתדל לזכור מה שלומד יהיה לו בושה וכלימה כשיאמרו לו עמוד וערוך מה שלמדת.

בתשב״ץ/[יד] כתב שדווקא לימוד לשמה מזכירים לו. והחיד״א/[טו] כתב על זה שצריך לזה זכות גדול. וי״א דווקא אם תקפה עליו משנתו. אבל מסתימת רבנו והמהר״ל משמע שלכל אחד מזכירים וצ״ע.

עד כאן ביאור חברותא לשיחה כח

*

מסקנת הדברים בגליון עומק הפשט 248 ויחי תשפ בעניין שמזכירים לאדם מה ששכח מלימודו

א. יזכירו לו: מצינו בכמה מקורות בחז״ל במדרש ובזוהר כי מה שלמד אדם אף אם שכח יזכירו לו לעתיד. במדרש משלי ובילקוט שמעוני תלמיד חכם כל זמן שמתעסק בחיים מתוך דברי תורה, אם נתעלם ממנו דבר אחד, בשעת פטירתו מלאכי השרת באין וסודרין אותו לפניו. בשו״ע הרב כתב שנבון לקבוע לימודו בשעה קטנה בכל יום, ללמוד פעם אחת בסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וספרא וסיפרי ותוספתות וכל המדרשים מתנאים ואמוראים, ואף שישכח יזכירו לו בשמים.

ב. שלא יבוש: מצינו בכמה מקומות בש״ס שראוי לחזור על תלמודו לפני צאתו מן העולם, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. וכן הוא במדרש משלי כל מה שקרא אדם יהא תפוש בידו, שלא תשיגהו בושה ליום הדין.

[יא] **מדרש משלי** פרק י׳ (הובא גם בילקוט שמעוני משלי רמז תתקמה) – ד״א: ״לא ירעיב ה׳ נפש צדיק״ (משלי י ג) – שהוא נפטר לבית עולמו בלא חטא; ״והוות רשעים יהדוף״ – שהוא דוחפן ליום הדין. ד״א: ״לא ירעיב ה׳ נפש צדיק״ – זה **תלמיד חכם, כל זמן שהוא מתעסק בחיים מתוך דברי תורה**, אם נתעלם ממנו דבר אחד, או פרק אחד מתלמודו, בשעת פטירתו מן העולם אינו נפטר מן עולמו עד שמלאכי השרת באין וסודרין אותו לפניו, בשביל שלא יהיה לו בושת פנים לעתיד לבוא לפני הקב״ה, לכך נאמר: ״לא ירעיב ה׳ נפש צדיק״.

[יב] **וראה מעבר יבוק** (שפתי רננות פרק כו) בשם הרמ״ע מפאנו שהמלאכים הללו הם היצר הטוב והיצר הרע, כי הם שמעו ממנו את תורתו כל חייו והתקדשו על ידו, בכך שמשך אותם לבית המדרש. (הובא בגליון עומק הפשט 248 ויחי תשפ)

[יג] **תנא דבי אליהו פרק א** – שאין לו מנוחה להקב״ה אלא עם עושי תורה בלבד לפי שנאמר ואת כל אלה ידי עשתה וגו׳ ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי (ישעיהו ס״ו ב׳). מכאן אמרו שיקרא אדם שיהא תפוס בידו כדי שלא תשיגנו בושה וכלימה בשעה שאומרים לו עמוד וערוך מקרא שקרית וערוך משנה ששנית וכך הוא מפורש בקבלה על ידי דוד מלך ישראל ה׳ בוקר תשמע קולי וגו׳ (תהילים ה׳:ד׳):

[יד] **בתשב״ץ קטן** (סימן תקכט) על דברי הגמ׳ אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, שכאשר הצדיק נפטר מהעולם, בא מלאך אחד ומזכיר לו את כל מה שלמד לשמה, ועל זה נאמר ׳ותלמודו בידו׳. (הובא בגליון עומק הפשט 248 ויחי תשפ)

[טו] **החיד״א** (מראית העין פסחים דף נ.) אפשר שצריך זכות גדול לזכות לדברי התשב״ץ שיבוא מלאך ויזכיר לו את כל התורה שלמד, ולכן נאמר ׳אשרי מי שבא לכאן׳, כי זכה שיבוא מלאך ויזכיר לו.

החפץ חיים (שם עולם חלק א הערות פרק ה) מיישב, שדברי התשב״ץ שהמלאך מזכיר לנפטר את כל מה שלמד לשמה, נאמרו רק באונס שתקפה עליו משנתו.

וכעין זה מבואר בדברי השו״ע הרב כיון ששאר היום והלילה הוא צריך לחזור על לימוד המביא לידי מעשה, ולא נותר לו פנאי רק שעה ביום, הוא נחשב אנוס שלא יכול לחזור, ויזכירו לו. [יתכן לפי דבריהם שאדם העמל לפרנסתו, ויש לו פנאי רק שעה מועטת ביום ללמוד, גם הוא בגדר של אנוס ויזכירו לו].

וכמו שאמרו במשנה (אבות פרק ג משנה ח) רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, יכול אפילו תקפה עליו משנתו ... הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו.

יישוב נוסף כותב החפץ חיים (שם), שדברי התנא דבי אליהו שיהיה תפוס בידו כל מה שקרא ושנה, כדי שלא תשיגהו בושה ליום הדין, הכוונה שבזמן הלימוד ברור אצלו הכל, דכתיב (דברים פרק ו פסוק ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ, והביא רש״י מה שדרשו חז״ל, לשון חדוד הוא, שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד, ובכך ביאר כוונת התנא דבי אליהו שצריך שיהא כאדם שתופס דבר בידו ויכול להראותו לכולם, כך יוכל לערוך בבירור מה שלמד.

וכן מדויק בלשון התנא דבי אליהו ״יהא תופס בידו״ שמשמעותו הבנה (כמו שאומרים היום ״שולט״ בענין), וכן מהמשך דבריו ״עמוד וערוך מקרא שקרית״ והלשון ׳ערוך׳ משמע שהסוגיא ערוכה בידו. וכן מדויק בלשון המדרש משלי שדיבר על תלמיד חכם, ולפי שעה נתעלמה ממנו הלכה אחת, ומלאכי השרת ׳מזכירים׳ לו מה שידע מכבר. ומדויק הלשון באין ׳וסודרין׳ אותו לפניו, ולא כתוב באין ומלמדים׳ אותו דברים שלא למד ולא הבין.

וסמך לתירוץ זה, ממה שמבואר בשו״ע (או״ח סימן נ סעיף א) שתקנו לומר פרשת הקרבנות בכל יום כדי שיזכה אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, וכתב על כך המגן אברהם (סימן נ ס״ק ב) הביאו המשנה ברורה (ס״ק ב) שאם אינו מבין אינו נחשב לימוד.

כתב הגר״ח קנייבסקי שליט״א (שיח השדה ספר זכרון חלק א), וכעין זה מובא בשם **הגראי״ל שטיינמן** זצ״ל (אדם גדול עמוד כו), מיהו פשוט שמזכירים לו דוקא אם חזר תלמודו ועשה כל מה שבידו לעשות ושכח מאונס, אבל אם התעצל ולא חזר כראוי, לא ידע גם אחר כך.

בספר דרכי החיים (מאמרי הגרמי״ל לפקוביץ ח״ב עמוד תנח) שהג״ר יחיאל מיכל פיינשטין זצ״ל אמר בשם החפץ חיים שמי שלומד ארבע פעמים, גם אם הוא ישכח יזכירו לו בשמים את תלמודו, וביאר לו חמיו הגרי״ז סולובייצ׳יק זצ״ל שדוקא ארבע פעמים כי לפני ארבע פעמים אינו נחשב כלל לימוד.

הרב שמעון בצלאל שליט״א דייק מלשון המדרש, שרק אם שכח פרק אחד מתלמודו מזכירים לו כל מה ששכח, אבל אם שכח הכל לא מזכירים לו. ולכן מזהיר התנא דבי אליהו שיזכור היטב את תלמודו, שאם יתרשל יתכן שישכח הרבה מתלמודו ולא יזכירו לו ויבוא לידי בושה וכלימה. (כל זה הובא בגליון עומק הפשט 248 ויחי תשפ)

ג. מתי מזכירים: לדעת החיד״א צריך זכות גדול שיזכירהו. לדעת התשב״ץ מזכירים לו רק מה שלמד לשמה. לדעת השו״ע הרב כשר הוא אנוס שלא היה לו פנאי לחזור יזכירו לו בשמים, לדעת הח״ח רק אם באונס תקפה עליו משנתו, יזכירו לו, עוד כותב החפץ חיים שרק אם הלימוד ברור מזכירים לו. דעת הגר״ח קנייבסקי דוקא אם חזר תלמודו ועשה כל מה שבידו לעשות, ושכח מאונס מזכירין לו. ולדעת הגרי״מ פיינשטיין בשם הח״ח רק אם לומד ארבעה פעמים יזכירו לו בשמים, שבפחות מזה אינו לימוד.

ד. מזכירים קצת: יש מדייקים מלשון המדרש שרק בשכח קצת מזכירים לו, אבל אם שכח הכל לא מזכירים לו.